

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 339.97 (043.5)

В.Г. ЩЕРБАК,
д.е.н.,
О.В. ЩЕРБАК,
к.е.н.

Формування інтегрованої системи ризик-менеджменту транснаціональними корпораціями

Досліджено теоретичні основи управління ризиками на глобальному ринку: методи ідентифікації ризиків в умовах наростаючих світових дисбалансів; зміни у підходах до управління ризиками; міжнародні стандарти ризик-менеджменту. Визначено особливості діяльності ТНК в Україні та напрями формування інтегрованої системи ризик-менеджменту транснаціональних корпорацій.

Ключові слова: глобальний ризик, глобальний дисбаланс, інтегрований ризик-менеджмент, ТНК, системний ризик, «карта ризиків», стандарт ризик-менеджменту.

Исследованы теоретические основы управления рисками на глобальном рынке: методы идентификации рисков в условиях нарастающих мировых дисбалансов; изменения в подходах к управлению рисками; международные стандарты риск-менеджмента. Определены особенности деятельности ТНК в Украине и направления формирования интегрированной системы риск-менеджмента транснациональных корпораций.

Ключевые слова: глобальный риск, глобальный дисбаланс, интегрированный риск-менеджмент, ТНК, системный риск, «карта рисков», стандарт риск-менеджмента.

Theoretical basixs of the risks management on the global market are investigated: aspects of the risk identification under the conditions of increasing world disbalances;

changes in approaches to risk management; international standards of the risk-management. Peculiarities of activity of transnational corporations in Ukraine are determined. Courses of formation of integral system of risk-management by corporations under conditions of its activity in Ukraine are detected.

Keywords: global risks, global disbalance, integrated risk-management, transnational corporations, systemic risk, «risk map», risk-management standard.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки транснаціональні корпорації (ТНК) залишаються визначальними гравцями міжнародного бізнесу, поглиблюючи важелі свого впливу. При цьому ефективність і стабільність їхнього розвитку все більш залежить від якості використання нематеріальних активів та насамперед результативності менеджерів. Проблема зростання управлінської результативності в ТНК актуальна не тільки в аспекті реалізації корпоративних інтересів міжнародного акціонерного капіталу, а й з точки зору забезпечення якості, збалансованості взаємодії та суттєвого зниження ризиковості діяльності ланцюгу «ТНК – держава – міжнародні організації», що суттєво актуалізує питання необхідності формування інтегрованої системи ризик-менеджменту транснаціональних корпорацій. Такий підхід має базуватися на розробці чітких інтернаціо-

налізаційних пріоритетів, системному пошуку і використанню резервів зростання управлінської результативності, в тому числі за рахунок відбору та адаптації найкращої практики ризик-менеджменту діяльності ТНК.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Наукові дослідження з проблем управління ризиками проводяться досить інтенсивно і відповідно оцінюються. Економічну безпеку діяльності ТНК в умовах глобалізації досліджували Т. Білоус, І. Гладій, Т. Орехова, О. Рогач, В. Рокоча; управління корпорацією у ризикових ситуаціях – П. Бернштейн, Т. Васильєв, В. Вітлінський та інші науковці; формування інтегрованої системи управління ризиками – К. Балдін, Т. Бартон, Х. Бен, С. Воробйов, К. Ентоні та багато інших вчених.

У науковій літературі майже відсутні комплексні дослідження проблем формування ТНК адекватної реаліям ринку системи ризик-менеджменту в контексті вироблення світових стандартів у цій сфері. Незважаючи на значний внесок вітчизняних та зарубіжних вчених у дослідження особливостей формування ефективного ризик-менеджменту ТНК у сучасних умовах розвитку процесів транснаціоналізації, недостатньо дослідженими залишаються питання щодо формування глобальних внутрішньофірмових підходів до управління ризиками діяльності ТНК, особливо в контексті розвитку транснаціоналізації українських підприємств.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та вироблення практичних рекомендацій щодо формування інтегрованої системи ризик-менеджменту ТНК для налагодження їх ефективної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Посилення диспропорцій і глобальних дисбалансів у світовому господарстві значно загострили проблематику, пов'язану зі стійкістю глобального середовища міжнародного бізнесу. Глобальні ризики – це непрогнозовані наслідки певних соціально-економічних процесів і реакції економічних систем на певні цілеспрямовані дії з боку суб'єктів світового господарства, які в певний момент формують несприятливе для учасників міжнародного бізнесу середовище. Таке визначення ризикової ситуації повністю узгоджується з положеннями ризикології і теорії прийняття управлінських рішень [1, с. 184–189]. Основним завданням ризик-менеджменту як управлінської підсистеми, що реалізує певну стратегію, спрямовану на розвиток і збільшення вартості корпорації, є нівелювання негативних наслідків та небажаних ефектів від впливу глобальних ризиків на мікро- й макрорівні [2, с. 498–504].

У цілому сучасний ризик-менеджмент є однією з конкурентних переваг ТНК, що вимагає його постійного вдосконалення. Результатом еволюції парадигми ризик-менеджменту є перехід від фрагментарної, епізодичної, дещо ізольованої системи управління до інтегрованої системи управління ризиками. Іншим наслідком цієї еволюції стала нова філософія управління ризиками ТНК – «ризик-менеджмент на рівні підприємства» (РПМ чи enterprise risk management (firm-wide risk management) – ERM) або інтегрований ризик-менед-

жмент (IPM чи integrated risk management – IRM). Інтегрована система ризик-менеджменту – це така система управління ризиками, яка пристосовує комерційну діяльність під місію та цілі корпорації відповідно до динаміки зовнішнього середовища з урахуванням глобальних ризиків світової економіки [3, с. 375–382]. Наявність тенденції активного розроблення уніфікованих систем ризик-менеджменту свідчить про необхідність використання стандартизованих рішень у процесі динамічного управління в сучасному глобальному середовищі. Однак, незважаючи на велику кількість емпіричних доказів і практичних прикладів, сучасні ТНК й надалі неспроможні вчасно реагувати на нові глобальні ризики [4, 5].

Для систематизації знань про вибір в умовах ризику й розроблення заходів управління ризиком урядами ряду країн у співпраці з профільними організаціями були розроблені національні стандарти управління ризиками, серед них варто виділити стандарти Австралії та Нової Зеландії (AS/NZS 4360:1995, 1999, 2004, 2006), Канади (CAN/CSA-Q850-97), управління ризиком у галузі захисту здоров'я і навколишнього середовища Агенції охорони навколишнього середовища США (EPA 40CFR68), Південної Африки (King I REPORT-1994, King II REPORT-2002) [6–8].

На засадах кластерного аналізу серед ТНК, що входять до списку 100 найбільших ТНК світу, визначено такі, яким притаманні ознаки глобального внутрішньофірмового менеджменту. Кластеризацію здійснено за такими показниками, як: загальний обсяг активів компанії, частка іноземних активів, кількість зайнятих, частка зайнятих в іноземних підрозділах, сукупний обсяг продажів, обсяг зарубіжних продажів, індекс інтернаціоналізації, кількість іноземних філіалів. Проведений кластерний аналіз надав можливість визначити кластер ТНК із найбільшими значеннями кількісних показників, які надають можливість одержання якісних трансформацій у внутрішньофірмовому менеджменті компанії та є притаманними для ТНК нового рівня – глобальним компаніям (General Electric, British Petroleum Company Plc, Toyota Motor Corporation, Royal Dutch/Shell Group, ExxonMobil Company, Volkswagen Group, Siemens AG, General Motors IBM).

Побудова «карти» світу групуванням країн за ступенем ризиковості бізнес-середовища для міжнародного бізнесу, а не географічною ознакою, як це практикують міжнародні консалтингові й аналітичні корпорації. У процесі побудови цієї карти використано значення ймовірностей глобальних ризиків у країнах світу, встановлені міжнародною консалтингово-аналітичною корпорацією Global Insight. Використавши середні значення ймовірностей п'яти ризиків, визначених Global Insight за роками на дев'ятирічному часовому проміжку, засобами кластерного аналізу за алгоритмом k-середніх програмного пакета STATISTICA 6.0, отримано сім кластерів країн, які за середнім значенням цих ризиків у кластерах суттєво відрізняються між собою (рис. 1).

Частки кількості країн світу за кластерами представлено на рис. 1, з якого видно, що від загальної кількості країн сві-

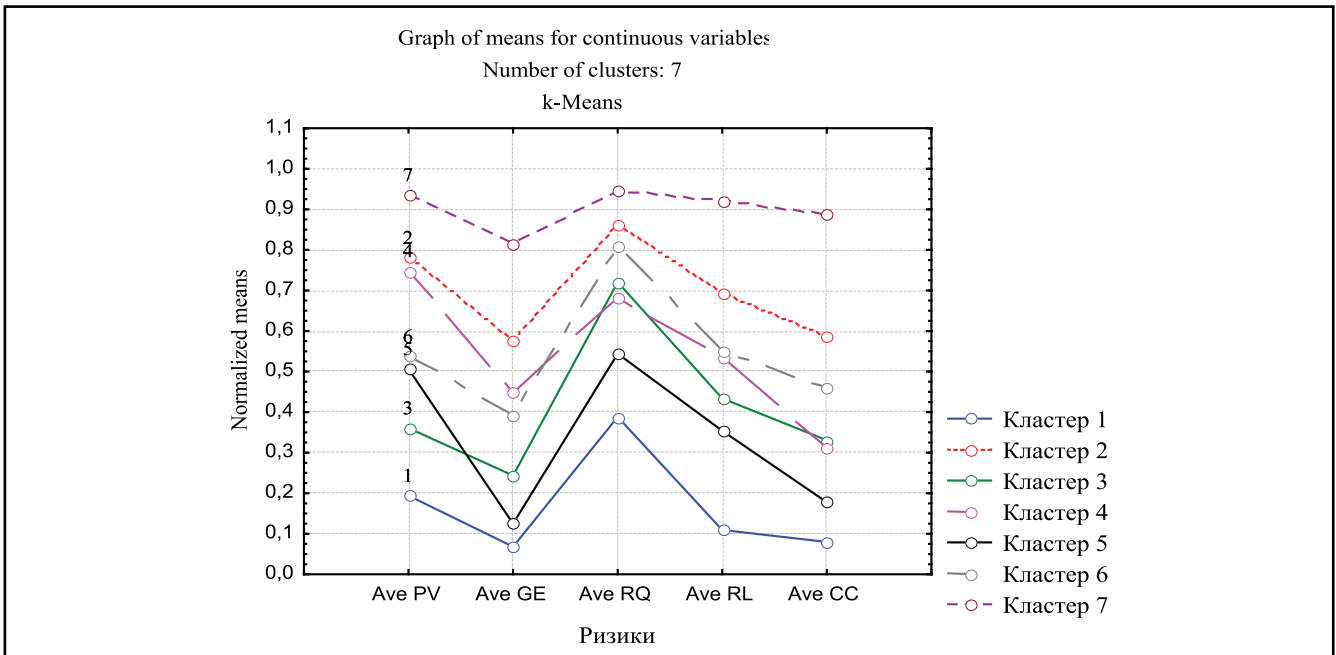

Рисунок 1. Значення середніх ймовірностей політичних ризиків за кластерами

ту 40% мають найвищу глобальну структурну ризиковість і лише 6,96% – найнижчу ризиковість бізнес-середовища для міжнародного бізнесу. Україна належить до 4-го кластера, який має середній ступінь глобальної ризиковості політичного середовища для міжнародного бізнесу. Даному кластеру відповідає найвищий за силою впливу рівень ризику політичної нестабільності й неефективності державного управління. Варто зазначити, що такі ризики, як недієвість управління, недотримання норм права та корупція, мають значення нижче від середнього.

Запропонована «карта ризиків» світового бізнес-середовища енергетичних ТНК дає змогу розробляти уніфіковані стратегії ризик-менеджменту, вибрати методи та інструменти управління ризиками за кластерами країн. Це дасть змогу ТНК гнучкіше пристосуватися до різних аспектів і особливих умов політичного середовища країн-реципієнтів, країн-імпортерів та експортерів із меншими витратами на управління ризиками і, відповідно, розширити свої сфери діяльності без втрати прибутковості діяльності, навіть на початкових етапах входу на національні ринки. Для розроблення пропозицій що-

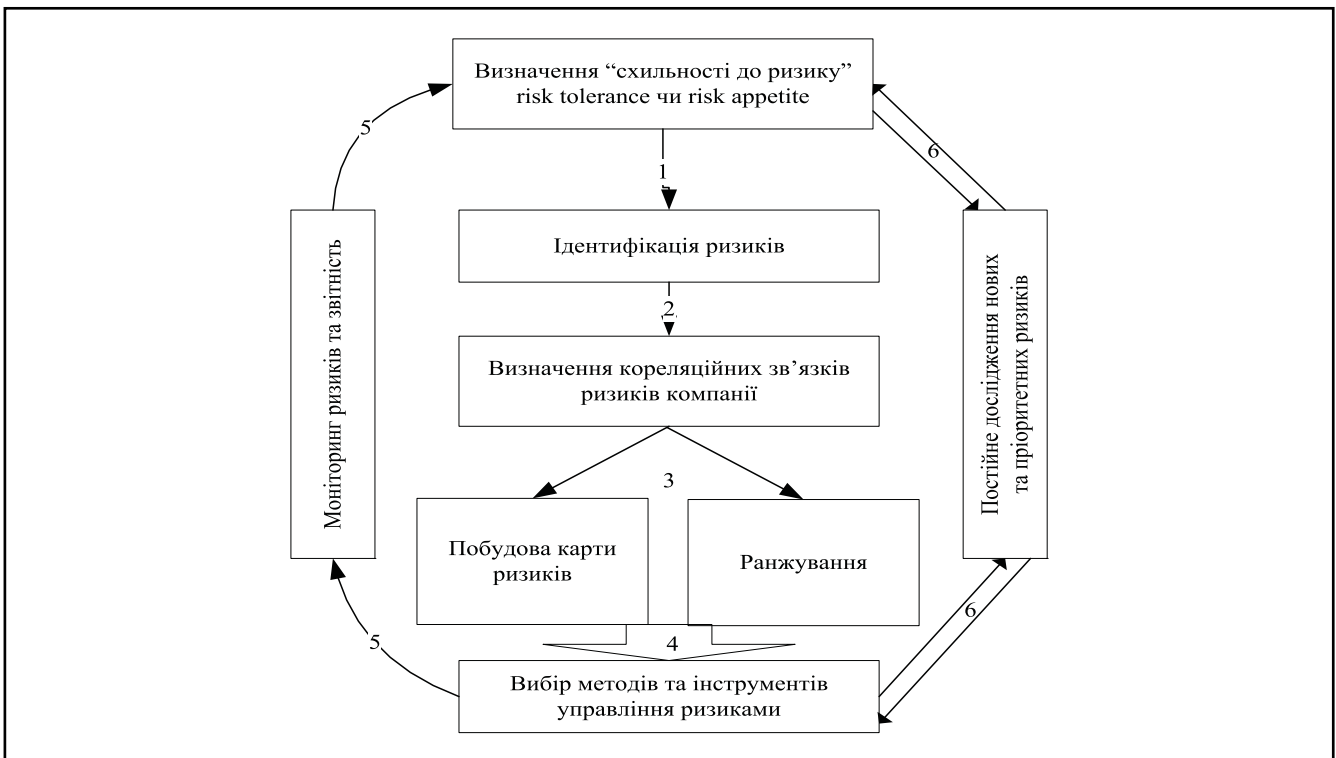

Рисунок 2. Послідовність формування інтегрованого ризик-менеджменту ТНК

до формування ефективного середовища ризик–менеджменту транснаціональних корпорацій запропоновано розглядати їх в узагальненій ієрархічній системі ризиків країни–базування. Для діяльності іноземних ТНК в Україні характерні такі риси: експансія; встановлення контролю над ринком; реалізація лише власних інтересів; покриття збитків від ризиків за рахунок споживачів та вітчизняних НПЗ [9, с. 75–82]. Аналіз діяльності іноземних ТНК на ринках приймаючих країн свідчить, що етап експансії, який спостерігається в Україні нині, характеризується несформованістю і недосконалістю управлінських систем, зокрема ризик–менеджменту. Тому на даному етапі першочергове завдання іноземних ТНК – формування адаптованих до внутрішніх умов країни, зокрема України, інтегрованих систем ризик–менеджменту. З огляду на запропоновану «карту ризиків» світового бізнес–середовища для міжнародного бізнесу така пристосована до умов України інтегрована система ризик–менеджменту буде повністю придатною для застосування до країн, що належать до одного з Україною кластера. Для стабільного функціонування іноземних ТНК в Україні та з метою мінімізації негативних ефектів від їх діяльності вони мають впровадити інтегровану систему ризик–менеджменту, яка відповідатиме стратегічним орієнтирам України.

Для формування вітчизняного середовища інтегрованих систем ризик–менеджменту ТНК необхідно сформувати бази даних про вплив внутрішніх і зовнішніх подій на внутрішній ринок країни [10]. Послідовність формування інтегрованої системи ризик–менеджменту, що базується на авторському підході до ідентифікації системних ризиків ТНК та побудованій «карті ризиків» світового бізнес–середовища, представлено на рис. 2.

Оскільки компанії мають різні цілі, стратегії, структури, культуру, ризик–апетити, підходи до формування інтегрованої системи управління ризиками мають розроблятися індивідуально, беручи до уваги внутрішні особливості та зовнішні умови ведення бізнесу.

Висновки

Посилення глобальних дисбалансів світового господарства, нелінійна природа та невизначеність міжнародного ринку, на якому функціонують ТНК, обґрунтовують необхідність докорінної перебудови їх систем ризик–менеджменту. Систематизувавши сучасні теоретичні підходи до управління глобальними ризиками на енергетичних ринках, визначено, що глобальний ризик варто трактувати як непрогнозований наслідок протікання певних соціально–економічних процесів і реакції економічних систем на цілеспрямовані дії з боку суб'єктів світового господарства. Своєю чергою, глобальний дисбаланс є порушенням економічної рівноваги світового ринку під впливом соціально–економічних проце–

сів, природних явищ та кліматичних умов на світове господарство, що викликає ланцюгову реакцію на міжнародних, національних і локальних ринках.

Особливості бізнес–середовища України для діяльності ТНК визначають пропозиції щодо формування ефективного середовища для їх систем ризик–менеджменту в Україні з позиції узагальнення ризиків у ієрархічній системі ризиків країни–базування, які необхідно використовувати при розробленні стратегій співпраці вітчизняної економіки з іноземними ТНК та для забезпечення економічної безпеки країни. Розроблена національна модель співпраці приймаючих галузей України та найбільших світових ТНК, яка за природою є сателітною і передбачає наявність національного стандарту інтегрованого ризик–менеджменту, застосування деривативів та розвиток інституційного забезпечення, сприятиме мінімізації впливу структурних та цінових ризиків, викликаних дисбалансами глобальної економіки на вітчизняну галузеву структуру та внутрішній ринок ресурсів.

Список використаних джерел

1. Верченко П.І. Аналіз зваженого середньо геометричного як функції корисності в проблемах прийняття рішень обтяжених ризиком / П.І. Верченко, В.В. Вітлінський, О.С. Компаніченко // Вчені записки. – К.: КНЕУ, 1998. – Вип. 1. – С. 184–189.
2. Стрельбіцька Н.Є. Методологічні аспекти дослідження свопів як інструменту ризик–менеджменту / Н.Є. Стрельбіцька // Вісник Донецького університету, Серія В «Економіка і право», Донецьк. – № 1, т. 2. – 2006. – С. 498–504.
3. Грищенко А.А. Основні економічні ознаки транснаціональних корпорацій / Грищенко А.А., Новицький В.Є. // Стратегія економічного розвитку України. Наук. зб. – Вип. 7 / Голов. ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 375–382.
4. Гончаров І.В. Ризик та прийняття управлінських рішень / І.В. Гончаров. – Х.: Нац. техн. ун–т «Харк. політехн. ін–т». – 2003. – 150 с.
5. Шинкаренко І.Э. Риск–менеджмент. Філософія управління ризиками в корпорації / І.Э. Шинкаренко, В.Н. Храмов // Управление ризиками. – 2004. – №2. – С. 57–68.
6. United Nations. Small and Medium Sized Transnational Corporations: Role, Impact and Policy Implications. New York, 2008. – 386 с.
7. Agarwal J.P. Effect of foreign direct investment on employment in home countries / Transnational Corporations, vol.6, №2, August, 1997. – 287 с.
8. Dunning J.H., McKaig–Berliner A. The geographical sources of competitiveness: the professional business services industry / Transnational Corporations, vol. 11, №3, December, 2002. – 178 с.
9. Балабанов І.Т. Риск–менеджмент / І.Т. Балабанов. – М.: Фінанси и статистика, 1996. – 188 с.
10. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В.М. Гранатуров. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2002. – 280 с.